

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
Vedecká rada Rímskokatolíckej cyrilometodskej
Bohosloveckej fakulty

ThLic. Attila Nemes

Autoreferát dizertačnej práce

Liturgické hnutie a jeho vplyv na Slovensku

na získanie: akademického titulu „doktor“

v študijnom doktorandskom programe: katolícka teológia

Bratislava 2019

Dizertačná práca bola vypracovaná v externej forme doktorandského štúdia na Univerzite Komenského v Bratislave, Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte.

Predkladateľ: **ThLic. Attila Nemes**
RKCMBF UK Bratislava

Školiteľ: **Doc. ThDr. Vojtech Nepšinský, PhD.**
RKCMBF UK Bratislava

Oponenti: Prof. ThDr. Amantius Akimjak, PhD.
PeF KU Ružomberok

Prof. ThDr. Gabriel Ragan, PhD.
TF KU Košice

Prof. PaedDr.ThDr. Martin Štrbák, PhD.
TF KU Košice

Autoreferát bol rozoslaný: 07.05.2019

Obhajoba dizertačnej práce sa koná **27.05.2019 o 10.30** pred komisiou pre obhajobu dizertačnej práce v študijnom programe doktorandského štúdia katolícka teológia vymenovanou dekanom fakulty dňa 07.05.2019 na Univerzite Komenského v Bratislave, Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte.

ThDr. Ing. Vladimír Thurzo, PhD.
dekan RKCMBF UK
Kapitulská 26, Bratislava

ZHRNUTIE

Dizertačná práca sa venuje relevantnému fenoménu v dejinách liturgie, akým bolo LITURGICKÉ HNUTIE. Ono si zaumienilo posilniť vedomie liturgie v Cirkvi. Predstavitelia liturgického hnutie sa usilovali postaviť liturgiu do centra duchovného života veriacich, ktorí sa mali aktívne zapojiť do liturgického slávenia.

Už v 19. storočí rehoľníci, mnísi, kňazi, teológovia sa zaoberali ťažkosťami, ktoré objektívne spozorovali aj vo vzťahu k liturgii. Uvedomovali si potrebu, že je nevyhnutné, aby sa liturgia očistila od tých foriem, ktoré zabraňovali živej a aktívnej účasti laikov. Vo Francúzsku sa zamerali na obnovu tzv. novogalskej liturgie. Benediktín Prosper Guerenger a jeho blízki spolupracovníci študovali liturgické dedičstvo: venovali pozornosť významovému obsahu liturgických textov, ktoré skúmali aj z teologického aspektu. Vysvetľovali liturgiu mladým kňazom, rehoľníkom, laikom. Boli to benediktíni, ktorí v Nemecku siahli po prameňoch. Cirkev v nich dostala výborných odborníkov liturgie z teologického či spirituálneho hľadiska. Mnísi študovali mnohé diela patristiky. Do ich pozornosti sa dostali spisy svätého Augustína, svätého Leva Veľkého atď.

V prvej polovici 20. storočia sa mnohé tendencie na poli liturgie dostali do pozornosti pápežov. Treba, ale pripomenúť aj mnohých autorov, teológov, kňazov, ktorí sa v tomto období angažovali a prispeli k liturgickej obnove. V kontexte aktívnej činnosti na obnove liturgie sa vynímajú významné mená ako boli Romano Guardini, Idelfons Herwegen, Odo Casel, Pius Parsch, Josef A. Jungmann, Cipriano Vagaggini, Salvatore Marsili.

Postupom času sa teoreticky sformulované tézy dostávali v mnohých krajinách do praxe. Teologické publikácie, články, konferencie a kongresy, ale aj liturgické knihy, dokonca misále a breviáre s komentármi boli bránou pre liturgickú obnovu.

Recepcia liturgického hnutia sa dostala aj do prostredia slovenských kňazov a laikov. Vyniká tu činnosť rožňavského kňaza Jána Jaloveckého, ktorý pôsobiac v spišskom kňazskom seminári rozvinul činnosť na obnovené vnímanie liturgie. Je zrejmé, že jeho postoje boli prijaté aj kritizované. Študenti a niektorí kňazi mali ťažkosť adaptovať jeho postoje. Autenticnosť a relevantnosť jeho intenciám však dodával živý kontakt s významnými zahraničnými predstaviteľmi liturgického hnutia a tiež mnohé články v časopise *Svetlo*, ktorý usilovne pripravoval aj za pomoci ďalších prispievateľov.

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia vstupuje do dejín Cirkvi *Druhý vatikánsky koncil*. Práve liturgia sa stala pre

cirkevný snem relevantnou skutočnosťou. To až do takej miery, že prvý jej dokument sa venoval posvätnému kultu. Nie je prehnaním tvrdiť, že korunovalo úsilie liturgického hnutia.

Kľúčové slová: liturgické hnutie, liturgická obnova, eucharistická úcta, participatio actuosa, spiritualita

SUMMARY

There was a liturgical movement in Europe in the 19th century. It was a historical-cultural phenomenon, which became an important doctrinal and spiritual movement of the Church. Its goal was to remedy the need of liturgical reform with the desire of coming back to the sources. The most important representatives of the liturgical movement were Prosper Guéranger, Lambert Bédouin and later in the 20th century Romano Guardini, Cipriano Vagaggini, Odo Casel or Pius Parsch. This liturgical movement had its influence on Slovakia too. The main representative was the priest Ján Jalovecký, who started the liturgical formation of the Slovak believer during the magazine Svetlo. It was published in the years 1939-1945 and was spoken about important themes and knowledges from liturgy. The first were the general knowledges about the liturgical movement and then there was presented the basic theological centre of the liturgical movement by using the methods of analysis and

synthesis. They are the worship of Eucharist, the active participation of the believer on the liturgy, on ecclesiology and the importance of the liturgic spirituality. The acquired knowledges show the fact, that the effort of this liturgical movement was right and necessary and the cap of the liturgical reform of the Second Vatican Council was its demonstration.

Key words: the liturgical movement, the liturgical restoration, the worship of Eucharist, active participation, spirituality

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ADAM, Adolf. *Liturgika. Kréšťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7021-968-3.

AKIMJAK, Amantius. *Medzispěvy v slovenskom jazyku po Druhom vatikánskom koncile*. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1997. ISBN 978-807-142-057-6.

AUGÉ, Matias. *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. 1. vyd. Praha: Paulínky, 2011. ISBN 978-80-7450-014-5.

AUGÉ, Matias. *Liturgická spiritualita*. Trnava: Dobrá kniha, 2001. Teologická knižnica. ISBN 978-80-7141-341-7.

AUGÉ, Matias. *Movimento liturgico-Riforma liturgica-Rinascimento liturgico*. In: EO, 1989.

AUGUSTÍN. Ioannis Evangelium tractatus VI, cap. 1, n. 7, Pl 35, 1428. In: *DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho*

KONCILU. *Sacrosanctum concilium*, 36. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

BALÍK, Štefan - HANUŠ, Jiří. *Letnice dvadsátého století: Druhý vatikánsky koncil a dvacáte století*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-807-325-268-7.

BARSI, Balázs. *Breviárium*. Kecskemét: A BB Librifera Kiadó, 2015. ISBN 978-615-80130-17.

BODE, Franz. Josef. *Gemeinschaft mit dem lebendigen Gott*. In: *Bode. Franz Josef et al. Padendorf*, 1986.

BODZIONY, Radoslav. Biskup Ján Vojtaššák a liturgické hnutie na Slovensku a na území Spišskej diecézy. In: *Pohľady na biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie: nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012.

BOTTE, Bernard. *Il movimento liturgico. Testimonianza e ricordi*. Cantalupa: Effeta Editrice, 2009. ISBN 978-88-7402-516-9.

BRADÁČ, Josef. *Věda o liturgii I*. Olomouc: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze - pobočka Olomouci, 1972.

BUX, Nicola. *Mélyülő hittel a szentmisén*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2011. ISBN 978-963-662-516-0.

CABAN, Peter. *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*. 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010. ISBN 978-80-7162-802-6.

CASEL, Odo. *Az Egyház Misztériuma*. Budapest: Szent István Társulat, 2014. ISBN 978-963-277-482-4.

CHALUPECKÝ, Ivan. *Katolícka cirkev na Slovensku a Druhý vatikánsky koncil*. In: *Ružomerský historický zborník III*.

Ružomberok: katolícka univerzita v Ružomberku. Filozofická fakulta. Katedra histórie, 2009. ISBN 978-80-8084-405-9.

CHUPUNGCO, Anscar. *Liturgical Time and Spice*. Minnesota: The Pontifical liturgical Institute, 2000. ISBN 0-8146-6161-0.

COMBY, Jean. L'eucaristia nel XX. secolo. In: *Eucaristia. Enciclopedia dell'Eucaristia*. Bologna: EBD, 2004. ISBN 978-881-023103-6.

DAŠKO, Jozef. *Arcibiskup Eduard Nécsey a Druhý vatikánsky koncil*. Košice: Viena, 2012. ISBN 978-80-8126-052-0.

DIAN, Daniel. *Mons. Vincent Malý, apoštolský protonotár jubiluje*. In: *Duchovný pastier*, roč. 78, č. 7, 1997. ISSN 0139-861X.

DIÓSI, Dávid. *Participatio actuosa és a posztmodern*. In: *Varia Theologica*. Budapest: Szent István Társulat, 2013. ISBN 978-963-277-473-2.

DOLHAI, Lajos. Aquinoi Szent Tamás és a liturgia. In: *Magyar egyházzene: a Magyar Egyházzenei Társaság negyedévi folyóirata*. 1996, roč. 4, č. 2, s. 139 – 142. ISSN 1217-7768.

DOLHAI, Lajos. *Az Eucharisztia Teológiája*. Budapest: Szent István Társulat, 2018. ISBN 978-963-277-754-2.

DONGHI, Antonio. *Alla Tua Luce Vediamo La Luce*. Citta del Vaticana: LIBRERIA EDITRICE VATICANA, 2008. ISBN 978-88-209-8114-3.

DUBINA, Ján. *I riti peculiari del triduo pasquale in Slovacchia*. Roma: Edizioni Nuova Cultura, 2012. ISBN 978-886-134-836-3.

FILÍPEK, Andrej. *Cez symbolickú reč liturgických znakov bližšie ku Kristovi*. Trnava: Dobrá kniha, 2001. ISBN 80-7141-352-6.

F. TAFT, Robert. *Život z liturgie*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-86715-95-7.

GALAMBOS, Ferenc. Iréneusz. Adalékok a magyar liturgikus mozgalom történetéhez. In: *Régi és új a liturgia világából-VETERA et NOVA rerum liturgicarum*. Budapest: Szent István Társulat, 1975. ISBN 963-360-028-6.

GAMBER, Klaus. A liturgia reformjának problémái. In: *Régi és Új a liturgia világából*. Budapest: Szent István Társulat, 1975. ISBN 963-360-028-6.

GAVENDA, Marián, POLČIN, Stanislav. eds. *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. 1. zrevid. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

GIAMPIERO, Nicola. *La concelebrazione eucaristica e la comunione sotto le due specie nella storia della Liturgia*. Verona: Fede Cultura, 2011. ISBN 978-88-6409-087-0.

GOCNÍK, Alojz. *Verejné boholsužby. Katolícka Liturgika I*. Banská bystrica: Havelka a spol., 1937.

GOCNÍK, Alojz. *Verejné boholsužby. Katolícka Liturgika II*. Banská bystrica: Havelka a spol., 1937.

GUARDINI, Romano. *Az Úr*. Budapest: Szent István Társulat, 2006. ISBN 963-361-794-4.

GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. Karmelitánská spiritualita 15. ISBN 80-85527-04-9.

GUARDINI, Romano. *Vorschule des Betens*. Eisdeln, Zürich, Köln, 2011. ISBN 978-354-2000-29.

GÜLDEN, Joseph. Befejeződött, vagy csak megkezdődött a liturgikus megújulás? In: *Régi és új a liturgia világéból. Vetera et Nova rerum liturgicarum*. Budapest: Szent István Társulat, 1975. ISBN 963-360-028-6.

HALKO, Jozef. *Ave crux. Život a dielo biskupa Ambróza Lazika*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006. ISBN 80-7162-626-0.

HANUS, Ladislav. *Romano Guardini. Mysliteľ a pedagóg storočia*. Bratislava: Lúč, 1994. ISBN 80-7114-124-0.

HANUS, Ladislav. *Rozprava o kultúrnosti*. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1991. ISBN 80-7142-000-X.

HAUSSLING, A. Angelus. Ist die reform der Stundenliturgie beendet oder noch auch dem Weg? In: *Th. Maas-Ewerd: Lebt unser Gottendienst*, 1988. ISBN 978-345-121-239-0.

HLAVÁČ, Albert. *Andrej Radlinský*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994. ISBN 80-85198-36-3.

HONČ, Petr. Římsky misál medzi Tridentským a Druhým vatikánskym koncilem. In: *Theologica*, roč. 3, č. 1, 2013. ISSN 1804-5588.

HRABOVEC, Emília-JUDÁK, Viliam. Eduard Nécsey, un protagonista conciliare sconosciuto da oltrecortina. In: *Filippe Chenaux, Kirill Plamen kartaloff ed. In: Il Concilio Vaticano II e i suoi protagonisti alla luce degli archivi*. Citta dell Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2017. ISBN 978-88-266-0005-5.

JALOVECKÝ, Ján. Glagolská liturgia. In: *Mihályfi Ákos-GOCNÍK, Alojz. Verejné bohoslužby I*. Banská Bystrica: Havelka, 1937.

JAVOR, Ferdinand. Osobnosti Slovenskej liturgickej komisie a jej činnosť. In: *Päťdesiat rokov od liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu na Slovensku. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie v Košiciach, 25. októbra 2012.* Ružomberok: Verbum, 2013. ISBN 978-80-8084-996-2.

JELÉNITS, István. Árnnyak és jelek. In: *Teológia*, roč. 10, č. 1, Budapest: Szent István Társulat, 1970.

JUDÁK, Viliam. A liturgia helyzete a Szlovákiában a Második Vatikáni Zsinaton. In: *Praeconia*, roč. 9, č. 2, 2014. ISSN 1416-8359.

JUDÁK, Viliam. Arcibiskup Nécsey a liturgia. In: *Duchovný pastier*. roč. 73, č.2, 1992. ISSN 0139-861X.

JUDÁK, Viliam. Nécsey Eduard. In: *Paštedka, Július ed: Lexikon katolíckych kňazských osobností Slovenska.* Bratislava: Lúč, 2000. ISBN 80-7114-300-6.

JUNGMANN, A. Josef. *A szentmise.* Wien: Prugg Verlag, 1977. ISBN 0-609-00124-988-5.

KÁČERÍK, Adrián. *Základy a dejiny liturgie vzhľadom ku kultúrnym epochám.* Nitra: Teologický inštitút pri Kňazskom seminári svätého gorazda v Nitre, 1999.

KASPER, Walter. *La liturgia della Chiesa.* Brescia: Editrice Queriniana, 2015. ISBN 978-88-399-0474-4.

KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CRIKVI. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999. ISBN 80-7162-259-1.

KISS, Gábor. Megújulás határán - Gondolatok a 20. századi magyar liturgikus mozgalomról. In: *Tavaszi szél.* Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2017. ISBN 978-615-5586-18-7.

KISS, László. *A liturgikus mozgalom jelentősége a pasztorációban*. Szeged: nagyszeminárium különnyomtatványa, 1934/1935.

KLEMENT, Metoděj. Kláštor emauzský a Praha. In: *Kopeček, Pavel. Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilová reforma*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-419-3.

KOLBE, Ferdinand. *Die Liturgische Bewegung*. Aschaffenburg: Pattloch, 1964.

KOLEJÁK, Martin. Prijímanie Eucharistie v dejinách Cirkvi. In: *Culmen et fons. Aktuálny výskum v oblasti posvätnej liturgie na Slovensku*. Ružomberok, 2013. ISSN 978-80-561-0095-0.

KONEČNÝ, Anton. *Oživenie farského spoločenstva*. 1. vyd. Košice: Vienala, 1999. ISBN 978-80-88922-04-9.

KONEČNÝ, Anton. *Princípy liturgie*. Košice: Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2008.

KOPEČEK, Pavel. *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-419-3.

KOREC, Ján Chryzostom. *Kristov kňaz*. 2. vyd. Bratislava: Lúč, 2010. ISBN 978-80-7114-809-8.

KÖRPER, Karol. *Prameň z Boha*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 5. vydanie, 1948.

KOVALOVÁ, Emília. *Životopis Ladislava Hanusa*. Spišské Podhradie, 1997.

KRIVDA, Andrej. Aktívna účasť na liturgii (participatio actiosa) a jej význam v 20. storočí. In: *Verba Theologica : teologický časopis*. roč. 11, č. 1, 2012. ISSN 1336-1635.

KRIVDA, Andrej. Obnovený omšový poriadok a národný jazyk v liturgii. In: *Päťdesiat rokov liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu na Slovensku*. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie v Košiciach, 25. októbra 2012. Ružomberok: Verbum, 2013. ISBN 978-80-8084-996-2.

KULCSÁR, Sándor. Az ember mint liturgikus existencia Salvatore Marsili teológiájában. Budapest: Szent István Társulat, 2014. ISBN 963-300-589-2 -1.

KUNETKA, František. *Eucharistie v křesťanské antice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. Monografie. ISBN 978-80-244-0920-7.

KUNETKA, František. Reforma liturgické reformy. In: *Studia theologica*, roč. 15, č. 4, 2013. ISSN 1212-8570.

KUNZLER, Michael. *Az egyház liturgiája*. Szeged: Agapé, 2005. ISBN 963-458-300-8.

LAITLAUS, Ján. Obnova liturgického spevu na Slovensku. In: *Psalterium*, roč. 1, č. 1, 2017. ISSN 1802-2774.

LEV VELKÝ. Sermo 74. In: *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999. ISBN 80-7162-259-1.

LUBAC, Henri. *Meditace o Cirkvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, s.r.o., 2003. ISBN 978-80-7195-120-9.

MACÁK, Dominik. *Nové trendy v liturgii*. Prešov: Kušnír, 2008. ISBN 978-80-970050-5-4.

MACÍAS, Gonzalez. Salvatore Marsili, Teologo della liturgia. In: *Rivista liturgica*, roč. 93, č. 1, Padova: Edizioni Messaggero Padova, 2006. ISBN 978-88-250-2575-0.

MALÝ, Vincent. Stav liturgie na Slovensku. In: *Liturgia*, roč. 1, č. 4, Trnava, 1999. ISSN 1210-0676.

MARÓTI, Gábor. *Liturgika I.-II.* Győr: hittudományi Főiskola, 2009. ISBN 963-06-0095-1.

MARINI, Piero. Dejiny liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Päťdesiat rokov od liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu na Slovensku*. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie v Košiciach, 25. októbra 2012. Ružomberok: Verbum, 2013. ISBN 978-80-8084-996-2.

MARSILLI, Salvatore. I segni sacri. In: *Segno nella liturgia*. Roma: A Cura del Centro Azione Liturgica, 1970.

MARTIMORT, Aimé-Georges. *La Chiesa in preghiera*. Roma: Tipografia Italo-Orientale. 1966.

MIECZKOWSKI, Janusz. Počiatky liturgického hnutia v Západnej Európe. In: *Ad fontes liturgicos III*. Prešov: prešovská univerzita. gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove, 2012, s. 12-38. ISBN 978-80-555-0637-1.

MIHÁLYI, Gilbert. *Az Egyház liturgikus élete: a római liturgia reformjának ismertetésével*. Róma: Tipografia Dario Detti, 1980. Teológiai kiskönyvtár 3/3.

MIHÁLYFI, Ákos. *Nyilvános Istentisztelet*. Budapest: Szent István Társulat. 1933.

MÖHLER, J. A. *Die Einheit in der Kirche oder das Prinzip des Katholicismus, dargestellt im Geist der Kirchenväter der drei ersten Jahrhunderte*. Cologne, 1957.

MOJZEŠ, Marcel. *Božia činnosť, podstata liturgie*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. ISBN 978-80-555-1011-8.

MOJZEŠ, Marcel. Pokus o definovanie charakteristík zdravého liturgického hnutia. In: *Ad fontes liturgicos III*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove, 2012, s. 137. ISBN 978-80-555-0637-1.

NEMES, Attila. *Spiritualita kňaza vo svetle liturgie*. Licenciátska práca. Bratislava: RK CMBF UK v Bratislave, 2017, s. 11-12, 21-23.

NÉMETH, Norbert. Odo casel. Az egyház Misztériuma. In: *Teológia*. Egyházi folyóirat. Budapest: Szent István Társulat, roč. 16., č. 4, 2011. ISSN 0133-1779.

NEPŠINSKY, Vojtech. *Eucharistická úcta mimo svätej omše*. Baďín: Studia theologica Eosoliensia, 2005. ISBN 80-88937-19-1.

NEUNHEUSER, Bukhard. *Liturgia történet. egyház és kultúrtörténeti megközelítésben*. Budapest: Szent István Társulat, 2012. ISBN 978-963-277-341-4.

NEUNER, Josef-ROOS, Henrich. *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1995. ISBN 80-7141-072-1.

NEWMAN, John. Henri. *Az Anyaszentegyház misztériuma*. Budapest: Szent István Társulat, 1998. ISBN 963-8243-16-3.

NYISZTOR, Zoltán. *Az Actio Catholica 10 éve*. Budapest: Szent István Társulat, 1943 Sine ISBN.

O'MALLEY, John. *Mi történt A II. Vatikáni Zsinaton*. Budapest: Jezsuita Kiadó. ISBN 978-963-8014-89-4.

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. Malá teologie. ISBN 978-80-7195-799-7.

PÁKOZDI, István. Oltár és élet. Szunyogh X. Ferenc életműve. In: *Praeconia*. Budapest: Szent István Társulat, roč. 6, č. 1, 2011. ISSN 1416-8359.

PÁKOZDI, István. Sacrosanctum Concilium. Konstitúcio a szent liturgiáról. In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002. A zsinati dokumentumok áttekintése és megvalósulása*. Budapest: Szent István Társulat, 2002. ISBN 963-361-389-2.

PARSCH, Pius. *Výklad svätej omše*. Trenčín: Dominikánske vydavateľstvo Smer, 1948.

PARSCH, Pius. *Üdvösség éve I.* Budapest: Szociális Missziótársulat, 1936

PATERNOSTER, Mauro. *Liturgia e spiritualità cristiana*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2005. Studi e ricerche di liturgia. ISBN 978-88-10-40693-9.

PASTORALISCHEN SCHREIBEN MITTE UND HÖHEPUNKT DES GANZEN LEBENS UND CHRISTLICHE GEMEINDE. Pastiersky list nemeckých biskupov 74. Bonn: Impulse für eine lebendige Feire und Liturgie, 24.6.2003.

PECKLERS, Keith. Dynamic Equivalence. In: *The Living Language of Christian Worship*. Collegeville, 2003. ISBN 0-8146-6191-2.

PECKLERS, Keith. Storia della liturgia romana. In: *Scientia liturgica. Manuale di Liturgia. Introduzione alla liturgia*. Piemme, Casale Monferrato 2003. ISBN 88-384-3111-6

PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, Tradice, Reforma. Odkaz Druhého vatikánskeho koncilu*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-643-7.

PIANO, Maria. *Liturgia e societa. Percorsi del movimento liturgico di fronte ai processi di secolarizzazione*. Roma: Edizioni Storia e Letteratura, 2000. ISBN 978-888-711457-7.

PODPERA, Rastislav. Hudba v súčasnej liturgii ako predmet výskumu. Stratifikácia, determinanty rozvoja. In: *Musicologica Slovaca et Europaea XXIV : Hudba v súčasnej liturgii*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2006, s. 7-58. 75 normostrán. ISBN 80-89135-07-2.

PODPERA, Rastislav. K novému direktóriu pre kantorov. In: *Liturgia*, roč. 22, č. 4, Trnava, 2012. ISSN 1210-0676.

POKORNÝ, Ladislav. *Z dějin liturgie u nás*. Praha: Česká katolická Charita, 1969.

RADLINSKÝ, Andrej. *Nábožné výlevy*. Trnava: Typos, 1923.

RADÓ, Polycarpus. *Enchiridion liturgicum I.* Romae: Friburgi Brisgoviae, 1964.

RADÓ, Polikarp. *Egyház Év*. Budapest: Szent István Társulat, 1957.

RADÓ, Polikarp. *Megújuló Istentisztelet*. Budapest: Ecclesia, 1975.

RAGAN, Gabriel. *Biela sobota a veľkonočná vigília. Vplyv liturgického hnutia na súčasné chápanie a slávenie*. Košice: Kňazský seminár svätého Karola Boromejského, 2005. ISBN 80-89138-35-7.

RAGAN, Gabriel. *Liturgické hnutie na Slovensku*. Košice: Liturgický inštitút Jána Jaloveckého, 2001. ISBN 978- 807-165-302-8.

RATZINGER, Joseph. Die erste Sitzungsperiode des Zweiten Vatikanischen Konzil. In: *KÖHLER. Joseph Ratzinger, Papst*

Benedikt XVI. Die neue Tradition, 2006. ISBN 978-3-89754-258-7.

RATZINGER, Joseph. *Opera Omnia. Teologia della liturgia*. Roma: Libreria editrice Vaticana, 2011. ISBN 978-882-098415-1.

RATZINGER, Joseph. *Církev jako společenství*. 1. vyd. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 978-80-7113-102-4.

REMBIERZ, Marek. Zdroj a smery liturgickej obnovy Štefana Swiezawskiego. In: *Ad fontes liturgicos III*. Prešov: Prešovská univerzita. Gréckokatolícka teologická fakulta, 2012. ISBN 978-80-555-0637-1.

RENDTENBAUCHER, Andreas. Pius Parsch az eszmények tárháza a liturgia mai helyzetében. In: *Praeconia*, roč. 8, č. 1, 2013. ISSN 1416-8359.

ROUSSEAU, Oliver. Dom Lambert Beauduin, die Liturgie und der Uniongedanke. Zum ersten Jubiläum der Liturgische bewegung (1909-1959). In: *Limburg. Bogler, Theodor*. Die Liturgische Bewegung nach dem 50 Jahre, 1959.

ROUSSEAU, Oliver. *Storia del movimento liturgico. Lineamenti storici dagli inizi del secolo XIX fino ad oggi*. Roma: Paoline, 1961.

RICHTER, Klemens, SOKOL, Jan, BASTL, Ondřej. *Liturgie a život: Smysl liturgie. Mše. Církevní svátky. Svátostná znamení*. 2. rozšírené. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 978-80-7021-575-3.

RUŽBARSKÝ, Peter. Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii. In: *MACÁK, Dominik. ed. Nové trendy v liturgii*. Prešov: Kušnír, 2008, s. 129 – 136. ISBN 978-80-970050-5-4.

RÜCKL, Jan. Pius XII. a liturgické reformy. In: *Salve*, roč. 18, č. 3, Praha: Krystal OP, s.r.o., 2008. ISSN 1213-6301.

SOLYMOS, Szabolcs. A sacrosanctum concilium előzményei, háttére és magyarországi fogadtatása. In: *Culment et fons*. Budapest: Szent István Társulat, 2004. ISBN 963-361-578-X.

SZAKOS, Gyula. Konstitúció a szent liturgiáról. In: *A II. vatikáni zsinat tanítása*. Budapest: Szent István Társulat, 1975. ISBN 963-360-643-8.

SZUNYOGH, Xaver. Ferenc. A szentmise lelke. In: *Pannonhalmi szemle*. Pannonhalma, roč. 10, č. 2, 1935, s. 118-125.

ŠTRBÁK, Martin. *Liturgia Eucharistie*. Svit: katolícke biblické dielo, 2009. ISBN 978-80-89120-21-5.

VAGAGGINI, Cipriano. *Il canone della messa e la riforma liturgica*. Torino: LDC, 1966.

VAGAGGINI, Cipriano. Spiritualità sacerdotale e spiritualità liturgica. In: *Rivista Liturgica*. 2010, roč. 97, č. 1, s. 119 – 144. ISSN 0035-6956.

VAGAGGINI, Cipriano. *Il senso teologico della liturgia*. Roma: [s.n.], 1957.

VALLO, Štefan. *Obnovený prameň*. Nitra: Gorazd n. f., 2013. 294 s. ISBN 978-80-89481-28-6

VÁRNAGY, Antal. *Liturgika: szertartástan*. Abaliget: Lámpás, 1999. ISBN 963-7593-46-2.

VÍGLASKÝ, Roman. *Mons. Vincent Malý – Apoštolský protonotár (1922 – 2008). Obnova liturgie na Slovensku*. Varín : Roman Víglaský, 2013. ISBN 978-809-713-506-5.

ZUBKO, Peter. Msgr. Ján Jalovecký (1894-1950)-osobnosť slovenského liturgického hnutia. In: *Cirkev v české a slovenské histórii*. Olomouc: Spoločnosť pre dialóg cirkve a štátu, 2004. ISBN 80-239-3653-0.

ZVARA, Pavol. *Cirkev sa prebúdzá v dušiach. Príspevok Romana Guardiniho k otázkam kresťanskej formácie a liturgie*. Nitra: Kňazský seminár svätého Gorazda, 2013. ISBN 978-80-89481-24-8.

ZVARA, Pavol. *Cipriano Vagaggini a Salvatore Marsili. Život a dielo*. Žilina: Inštitút Communio, n.o., 2016. ISBN 978-80-89750-02-3.

ZVARA, Pavol. Sakrálne umenie po Druhom vatikánskom koncile v slovenskom kontexte. In: *Páťdesiat rokov od liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu na Slovensku*. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie v Košiciach, 25.10.2012. Ružomberok: Verbum, 2013. ISBN 978-80-8084-996-2.

ZVARA, Pavol. Vzťah teológie a liturgie v dielach Cipriana Vagagginiho a Salvatore Marsilliho. In: *Verba Theologica*. Trnava: Dobrá kniha, roč. 11, č. 1, 2016. ISBN 1336-1635.